

Højskolebladet 1985/48, s. 755-758

****Dagens jule-salme****

****Foreslået og kommenteret af Thorkild Skjerbæk****

Ved Lygtens Skin, imellem Faar og Stude
blev Jesusbarnet født og svøbt i Klude.

Et Æsel lagde Ørene tilbage
og hilste lydt den Lilles første Klage.

Det var i Bethlehem for længe siden,
og Drengens Ry er vokset stærkt med Tiden.

Hans Fødselsstund er Aarets store Time,
da Festlys tændes, alle Klokker kime.

Men altid gennem Juleaftens Glæde
jeg hører Æslet skryde, Barnet græde.

Salmen er digtet af Henrik Pontoppidan. Hakon Børresen har sat melodi til den - som en fødselsdagshilsen, offentliggjort i *Berlingske Tidende*, da digteren fyldte 70 den 24. juli 1927. Personlig har jeg aldrig hørt versene sunget. Men var det dog ikke noget for Danmarks Radio at prøve?

Forslaget er ikke ment som en vittighed.

Jeg ved godt, at Henrik Pontoppidan ikke selv kaldte sit digt for en salme. Han har endda betegnet det som værende af »en lettere Art«.

Skellet mellem genrene er jo imidlertid siden hans digteriske virksomhed blevet nedbrudt. Ikke mindst gennem det fortsatte og stadig øgede juleri.

Engang var det uløseligt forbundet med begrebet »salme«, at den var til brug for gudstjeneste, i kirke eller hjem. Nu er julesalmer noget, der fortrinsvis bruges som salgsfremmende baggrundsmusik i supermarkeder. Eller - til bevidstløshed - som randudsmykning af såvel kirkelige som verdslige programmer. Hvorfor så ikke forsøge sig den anden vej rundt: at læse det gengivne »profane« og ret så fordringsløse juledigt som en salme.

Det rummer noget af det samme som den rigtige salme: det knytter den gamle overlevering, der fortsat er juleriets hovedmyte, til virkeligheden - bl.a. med udtrykkene om drengens ry, æselsskryden og barnegråd. Dermed understreges noget vigtigt i myten: Den har selv atter og atter været medvirkende i en afsløring af svindel med julen, både af verdslig og kirkelig art.

Hermed er jeg allerede langt inde i den ledsagende forklaring, som radioen i tidligere år bragte sammen med »dagens julesalme«. Hvorfor man har opgivet den, ved jeg ikke. Men det er en skam. De saglige oplysninger eller fornøjelige randbemærkninger gav udsendelserne umiddelbart forud for radioavisen en rimelig begrundelse. Nu fik man dog lidt besked om det digt og den musik, man havde i øret fra den sidste tur i gågaden.

Nærværende forslag til "dagens julesalme" er derfor også tænkt som et bidrag til en folkelig oplysningsvirksomhed, som nødtigt skulle ophøre og gå i glemme - og slet ikke i forhold til julen.

Digtet er ovenfor gengivet efter Vilh. Andersens bog fra 1917 - *Henrik Pontoppidan. Et nydansk Forfatterskab* - skrevet og udsendt i anledning af digterens 60 års dag. Han var just da ved at have fuldført *De Dødes Rige*, den sidste af de tre store romaner.

Vilh. Andersen rådførte sig med ham om de biografiske forhold, han ville have med i sin bog. Han bad også om at låne et par prøver på romanforfatterens journalistiske arbejder og af digtene.

Sammen med de ønskede »Versprøver« sendte Henrik Pontoppidan "i Tilgift et lille Digt om Julen af en lettere Art".

Vilh. Andersen forelagde ham sit manuskript til det pågældende kapitel (men ikke til bogen i øvrigt). Spændende og betydningsfulde er de bemærkninger og forslag til rettelser, som i et [svarbrev](#) knyttes dertil. Her foregribes bl.a. hans senere afslag på og testamentariske forbud mod en samlet udgivelse af hans "Digte".

Vi ved ikke, hvorledes Vilh. Andersen i sit manuskript har omtalt juledigtet. Henrik Pontoppidan bemærker imidlertid: "Digtet "Jul" er ganske vist "utrykt". Det fremkom for et Par År siden ved et Julelotteri (foran en Bog); men blev - i al Fald delvis - aftrykt af en Avis".

Hvad han her havde i Tankerne, kan ses hosstående.

For mit eget vedkommende kom jeg tilfældigt under vejr med forholdet ved i et antikvarisk eksemplar af *Torben og Jytte* at finde et udklip af den pågældende avis.

Med *Torben og Jytte* indledtes i 1912 En Fortælling-Kres. Sammen med 4 følgende bind blev det til *De Dødes Rige* i romanværkets første form.

Henrik Pontoppidan antydede ikke over for Vilh. Andersen, at et første udtryk for den julestemning, digtet søger fastholdt, havde været offentliggjort mange, mange år før. Måske huskede han det slet ikke.

Det kom frem, da Poul Carit Andersen i 1934 udsendte sin bibliografi. Som nr. 40 - under årstallet 1886 - står:

"Jul. (Digt: Så melder Sagnet: at ved Nattetide,
et Barn blev født ved Asenindens Side.
... End synes jeg i Julenattens Glæde

at høre Æslet Skryde - Barnet græde).
Deviser paa Juletræet. I en Tegning af E. Staulina. 2. Vers".

Videre oplyses, at digtet i sin helhed er trykt i Vilh. Andersens bog. Men »Henrik Pontoppidan og Vilh. Andersen erindrer ikke hvor det oprindeligt er offentliggjort«.

Han var tilsyneladende ikke klar over, at det var en side af Ernst Bojesens endnu kun få år gamle, stort anlagte publikation *Jule-Roser. Skandinavisk Juleblad*. Ifølge indholdsfortegnelsen for året 1886 er tegningen af G. Staulund.

Deviser er et udtryk fra "konditorsproget", siger den store danske ordbog. De små sedler med sentenserne blev i ældre tid indbagt i kager. Vi kender bedst denne form for livsvisdom fra juletræets eller nytårsaftenens knallerter.

På tegningen er en del uvingede småengle - eller hvordan disse »putti« nu ellers skal opfattes - i gang med rundt om på juletræets grene at anbringe livsvisdomssedlerne. Herimellem altså også Henrik Pontoppidans bidrag til julestemningen for 99 år siden.

Enkelte af de andre bidragydere er formodentlig kendt - i hvert fald af navn: Erik Bøgh, H. F. Ewald, Chr. Richardt, Nordahl Rolfsen. Men A. U. Bååth, Theodor Caspari eller Kristian Gløersen? Et par navne er muligvis igen dukket op efter et tidsrums glemsel: Helena Nyblom og Anne Charlotte Edgren-Leffler.

Det er ikke uden kulturhistorisk interesse at studere, hvilken livsvisdom julen for et århundrede siden gav anledning til. Og overveje hvor meget - eller hvor lidt - der er sket siden. Der er en række udtryk for traditionel julestemning, både med og uden religiøst indhold. Der er lidt skæmt og lidt satire. Også et enkelt udtryk for social indignation.

Det var altså ikke det, Henrik Pontoppidan havde valgt. Det ville ellers have passet godt ind i den almindelige opfattelse af ham i hans første forfattervirksomhed.

Han var en af julebladets yngste bidragydere. Og nogen omfattende produktion havde han ikke bag sig. Men han var altså en, man måtte have med, hvad enten det var Ernst Bojesen selv eller publikationens litterære redaktør i Danmark, Vilhelm Møller, der har henvendt sig til ham.

Også det kan give anledning til overvejelse. Kan man finde det allerede her - i de 4 gengivne linier om jule-sagnet - det talent, der er grunden til, at vi fortsat beskæftiger os med ham og hans øvrige digteriske virksomhed?

Om de 3 prikker foran digtets anden strofe betyder, at Henrik Pontoppidan i sin devise har nøjedes med at tage begyndelsen og slutningen af et større udkast, vides ikke.

De bibliografiske kendsgerninger er, at først i 1912 kom et fornyet og lidt mere omfattende udtryk for denne Henrik Pontoppidans julestemning til offentlighedens kendskab, nemlig ved gengivelsen af smudstitel bladet til *Torben og Jytte*. Det er tvivlsomt, om han selv har ønsket eller tænkt sig, at digtet skulle offentliggøres, sådan som det faktisk skete.

Han havde dog året før for en bredere læserkreds fortalt lidt om sine kvaler med julehøjtiden.

I februar 1911 bragte *Illustreret Tidende* et stykke af ham, kaldet "[En Julerejse](#)":

"En dansk Jul lægger ikke alene stærkt Beslag paa den religiøse Følelse. Som ved alle store kirkelige Højtider faar ogsaa Maven sin rigelige Del af Glæden, og det turde vel være et Spørgsmaal, om det er den gode Gud eller Spisekammerdjævelen, der paa saadanne Dage gør den største Høst ved Traditionens Magt. Jeg gad nu vidst, om der noget Sted i Verden spises saa meget og saa fedt til Jesusbarnets Ære som i Danmark. Al denne Risengrød og Gaasesteg og søde Kagemad er maaske opbyggelig for Sindet, men den nedbryder utvivlsomt Fordøjelsen. Selv den frommeste Mave bliver til sidst stædig som et gennempreglet Æsel.

Af frygt for den uundgaaelige Julekvalme stjal jeg mig dennegang bort midt under Festen, pakkede en Kuffert og drog afsted paa Lykke og Fromme."

De følgende sider i *Illustreret Tidende* bragte "en Udskrift af Rejsedagbogen".

Rejsen gik til Norge, fra Kristiania med den nye højfjeldsbane til Bergen, derfra med skib nordpå i vintermørket, helt til Tromsø.

Det meste af beretningen kom siden med i *En Vinterrejse*, udsendt et par år efter at forfatteren var blevet færdig med *De Dødes Rige*.

De Dødes Rige

Det er ikke usandsynligt, at Norgesrejsen her i vinteren 1910/11 var en studierejse under forarbejderne på den store roman.

Og juleanfægtelserne, både i *Illustreret Tidende* og i påskriften på *Torben og Jyttes* smuds-titelblad, kan meget vel være en slags affaldsprodukter fra den store skabelsesproces. Og for så vidt altså nogle klange i det "simple Stemningsmotiv", han i romanværket har søgt at "udsætte for stort Orkester" - som han også udtrykte sig i et af brevene til Vilh. Andersen i sommeren 1917.

Efter *Torben og Jytte* fulgte i 1913 *Storeholt* som det næste bind af En Fortælling-Kres. Det var dog lovet væk til et andet lignende formål, står der i et bevaret brev til Anker Kirkeby. Det var ham, der stod for den store sag - år for år - med indsamlingen til og arrangementet af "Juleløses Juletræ". Det vides dog ikke, hvad der er sket med *Storeholt*, og hvad der er blevet skrevet i den.

Hen imod jul 1914 udkom *Toldere og Syndere*. Og denne gang kunne Politiken meddele, at den på forhånd var lovet til julelotteriet. Den 19. december aftrykte man tilegnelsesdigtet.

Også det er om ødelagt julestemning. Denne gang dog med den storkrig, der nogle måneder før var brudt ud, som den uhyggelige baggrund:

Ragnarok

Nu er Gudsmørket inde
- Ulvtid, Sværdtid, Ravnens Gilde –
Hvem kan Vej i Natten finde?
Himmelsønnen staar beskæmmet
- atter nøgen, tornekranset -
løfter Blikket op mod Hjemmet.
Himmeriges Porte lukket?
- Ulvtid, Sværdtid, Ravnens Gilde –
Selve Julestjernen slukket!

Om også *Enslevs Død* 1915 og *Favsingholm* 1916 blev skænket til et julelotteri og findes med en tilegnelse, er det endnu ikke lykkedes at opklare.

Der kendes en del andre eksempler på, at Henrik Pontoppidan i sine bøger har skrevet vers eller prosa. Randers Bibliotek har i sin Pontoppidan-samling et eksemplar af *Lykke-Per*, der i 1921 er skænket til »Julelotteriet for De Fattigste af de Fattige«.

Som oftest har det været helt private tilegnelser, som vi andre kun ved et tilfælde får kendskab til.

De fremdragne småtterier fra Henrik Pontoppidans bibliografi fortæller lidt om hans arbejdsmåde. Om hvordan han igen og igen bearbejdede et stemningsmotiv, endda hen over lange åremål.

Det fremdragne er kun småtterier. Men det samme er kendetegnende for hans arbejde med de store ting. Også de består jo af småtterier, omend sammenfattet i mægtige helheder.

Det er min overbevisning, at det er dette hans fortsatte arbejde med sine ting - i småt og stort - der rummer en væsentlig del af forklaringen på, at vi fortsat beskæftiger os med ham.

Juledigtet og dets skæbne er oplysende. Kendte vi kun de 4 linier i *Jule-Roser* 1886, ville det næppe gøre større indtryk på os end de andre deviser.

I to omgange knyttede han det tættere til den virkelighed, vi kender. Og gjorde det til et virkeligt digt. Af en lettere art? I hvert fald med så megen prikken til vort juleri, at det bliver opbyggeligt. Som en salme.

[Teksten er formidlet af Flemming O. Nielsen i en email til Red.]